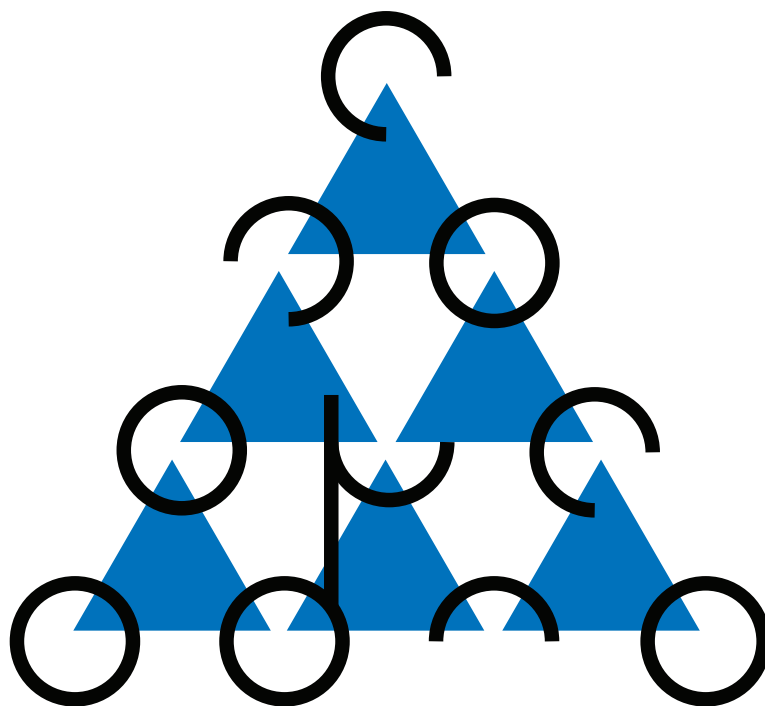
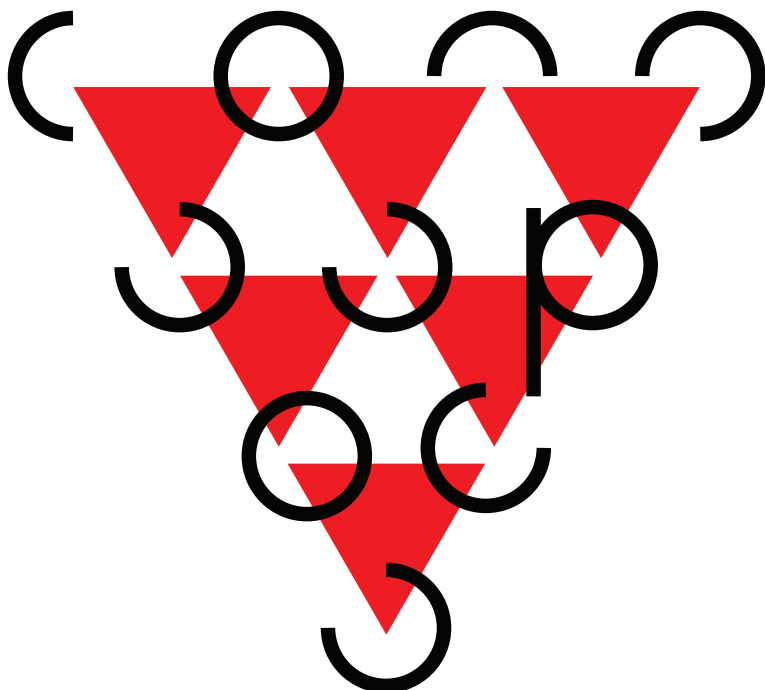

Schuldencoöp

Jongeren van hoo
naar hoop

0-lijn

Erik Bähre
Tazuko van Berkel
Nikkie Buskermolen
Ronald Boer
Saskia Janssen
Jonmar van Vlijmen

VOORWOORD

Op Prinsjesdag 2013 leggen wij de laatste hand aan ons eindverslag voor het project 'Jongeren en Schuld'. Tijdens de troonrede staat schuld centraal. De staatschuld loopt op en er moet bezuinigd worden. Staatsschuld is slechts een van de vele vormen van schuld die de afgelopen jaren de revue hebben gepasseerd. Hypotheekschuld, studieschuld en consumentenschuld zijn ook voor velen herkenbare vormen van schuld. De schuldenproblematiek heeft omvangrijke proporties aangenomen. Voor dit project zijn wij in de schulden van jongeren gedoken om te onderzoeken wat het probleem precies is en wat een eventuele oplossing kan zijn. We zijn een groot aantal mensen onze dank verontschuldigd. In de eerste plaats willen wij de No-Academy en het instituut bedanken voor het opzetten van dit interessante en maatschappelijk relevante project, alsmede in het voorzien van de financiële middelen. Daarnaast gaat onze dank uit naar iedereen die met ons mee heeft gedacht dan wel de tijd heeft genomen om onze vragen te beantwoorden. In het bijzonder willen wij graag noemen: Ton Korver, de leerlingen van VMBO-3, de participanten van de schuldentraining, Kandidatenmarkt Nieuw-West, Henk Oosterling, en Carlos van Ree.

ISBN/EAN: 978-90-820409-3-7

Titel: Schuldencoöp: Jongeren van hood naar hoop

Auteurs: Bähre, Erik / Berkel, Tazuko van / Buskermolen, Nikkie /

Boer, Ronald / Janssen, Saskia / Vlijmen, Jonmar van

Uitgever: Culturele Antropologie en Ontwikkelingsociologie

NUR-omschrijving: Culturele Antropologie

NUR-code: 761

Comfort Card

Wij geven je de
financiële ruimte
om jouw dromen
te verwezenlijken.

ABSTRACT

Eén van de interventies die is bedacht voor het project 'Jongeren en Schuld' is de Schuldencoöp. De Coöp, een Community van Weak Ties is een plek waarin zichtbaar wordt dat economie over relaties gaat. Het is een plek waar je kennis maakt met mensen die je in het dagelijks leven niet zult ontmoeten. Vanuit deze Coöp, weg van de reguliere omgeving, kun je inzichten krijgen die wellicht leiden tot een nieuwe kijk op je eigen financiële situatie, maar die ook ruimte biedt voor discussies.

INTRODUCTIE

In november 2012 zijn Ronald Boer, Jonmar van Vlijmen en Saskia Janssen gestart met het project over jongeren met schulden, op uitnodiging van No Academy en Het Instituut. De missie van het project is om een bijdrage te leveren aan een andere manier van denken over hoe een schuld ontstaat. Een viertal projecten met jongeren in Amsterdam wordt gestart die als doel hebben om bij die jongeren een herwaardering van bezit en een verandering in hun leefwijze te bereiken. De aanpak die we hiervoor hanteren, sluit direct aan bij een onderzoek van het Nibud. In dit onderzoek wordt gewezen op het belang om een verandering in het denkpatroon van jongeren teweeg te brengen.

Een herwaardering van bezit en een heroverweging van wat waardevol is, gaat vooraf aan een andere omgang met de schuldproblematiek door de jongeren. Onze start van het project is een vijftal uitwerkingen van perspectieven op schuld;

schuld is zonde

In een aantal taalgebieden gerelateerd aan de belangrijkste godsdiensten zijn de woorden 'schuld' en 'zonde' identiek.

schuld is lijm

Het hebben van schulden werd in de middeleeuwen gezien als de lijm van een gemeenschap. Eenmaal per jaar berekende men hoeveel iedereen elkaar nog schuldig was om over te gaan tot vereffening.

schuld is belofte

Herkomst van het woord rente is gerelateerd aan een boete die men betaalt bij contractbreuk - het te laat teruggeven/betalen van een lening.

schuld is eigenliefde

We worden gedomineerd door 'eigenliefde'. We gaan steeds meer verlangen. We willen onze ellende oplossen door plezier te maken; we willen meer spullen en meer macht om aan spullen te komen.

schuld is anoniem

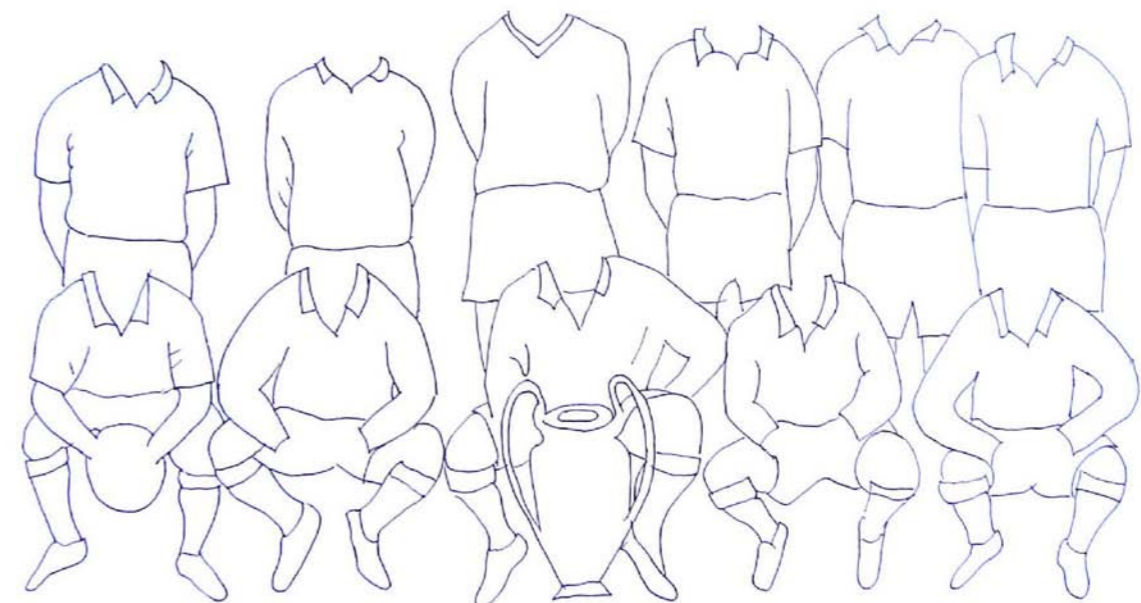
Schuld is anoniem geworden. Terwijl schuld voorheen dienst deed als lijm van een samenleving, hebben grote instellingen en bedrijven dit systeem tot verdienmodel vermaakt met als gevolg dat het hebben van schuld anoniem is geworden.

In december hebben we een korte introducerende presentatie gegeven over de eerste aftastende en verkennende bevindingen over de koers die we willen varen. Gezien de breedte van het onderwerp 'schuld en jongeren', zijn er een tweetal uitgangspunten gevormd, waar vanuit ons onderzoek is gestart:

- 1) Kan schuld weer lijm worden in onze maatschappij?
- 2) Hoe maak je schuld weer zichtbaar?

A.S. Nieuw West

SCHULD = LIJM / SCHULD = ANONIEM

Schuld heeft in het verleden gediend als een sociaal bindmiddel in samenlevingen. In onze huidige economie is de persoonlijke relatie van schulden bijna geheel verdwenen en vormt zij geen lijm meer. Is het mogelijk om schulden weer tot sociale lijm te maken? Een oorzaak van de observatie dat schuld niet meer als sociaal bindmiddel functioneert, is dat mensen vaak uit schaamte niet met hun omgeving willen delen dat zij in financiële misère verkeren. Schulden beginnen bij een simpele roodstand, maar kunnen leiden tot volledige illegaliteit. In onze huidige maatschappij is de relatie tussen schuldeiser en schuldenaar een onpersoonlijke band geworden. Hoe kan schuld weer persoonlijk en zichtbaar worden? Wat moet er gebeuren om het taboe op schuld te doorbreken en het oordeel van anderen te neutraliseren.

Als voorbeeld en inspiratiebron hebben we Jane Brown genomen hoe je jongeren zou kunnen betrekken bij het uitdragen en zichtbaar maken van de schuldenproblematiek.

De 17-jarige Jane Brown is een alleenstaande vrouw die als prostituee werkt en per ongeluk zwanger raakt. Er zijn anno 1880 nog geen voorzieningen in Londen die vrouwen in deze situatie helpen of kunnen opvangen. Op het moment van bevallen gaat Jane ten einde raad naar het opvanghuis dat voor armen is bedoeld, maar met name voor werkloze mannen. Ze mag er blijven. Zodoende heeft Jane in haar precaire situatie het huidige systeem naar haar

eigen hand weten te zetten en daarmee de grondbeginselen gelegd voor de eerste zorginstelling van England. Een meisje heeft de capaciteit om een systeem te kunnen veranderen.

Jane Brown vormde de aanleiding om huidige sociale voorzieningen onder de loep te nemen. In tijden van crisis ontstaan vaak waardevolle nieuwe bewegingen door maatschappelijke onderstromen die leiden tot systeemverandering. Dit inzicht vormt de basis voor de tweede fase.

FASE: 'RANKING HAPPINESS - VAN HOOD NAAR HOOP'

In de introductiefase hebben we ons verdiept in de achtergrond van grote groepen jongeren in Nederlandse achterstandswijken, hoe ze op straat belanden en in de criminaliteit terechtkomen door torenhoge schulden en een ontoereikende schuldsanering. Zo heeft negentig procent van de jongeren waar Streetcornerwork in Amsterdam Nieuw-West mee in aanraking komt een schuld die niet meer kan worden afbetaald. In veel Nederlandse steden leidt dit schuldprobleem letterlijk en figuurlijk tot uitzichtloze situaties. De presentatie van deze fase van het project bestaat uit een 0-lijn die de zogenaamde maatschappelijke 0-lijn of 'balanslijn' representeert. De opdracht stelling van het project van de No-Academy en Het Instituut bestaat uit het gegeven dat het aantal jongeren met torenhoge schulden explosief aan het stijgen is, dit hebben we opgevat als een groter wordende disbalans in de huidige Amsterdamse samenleving.

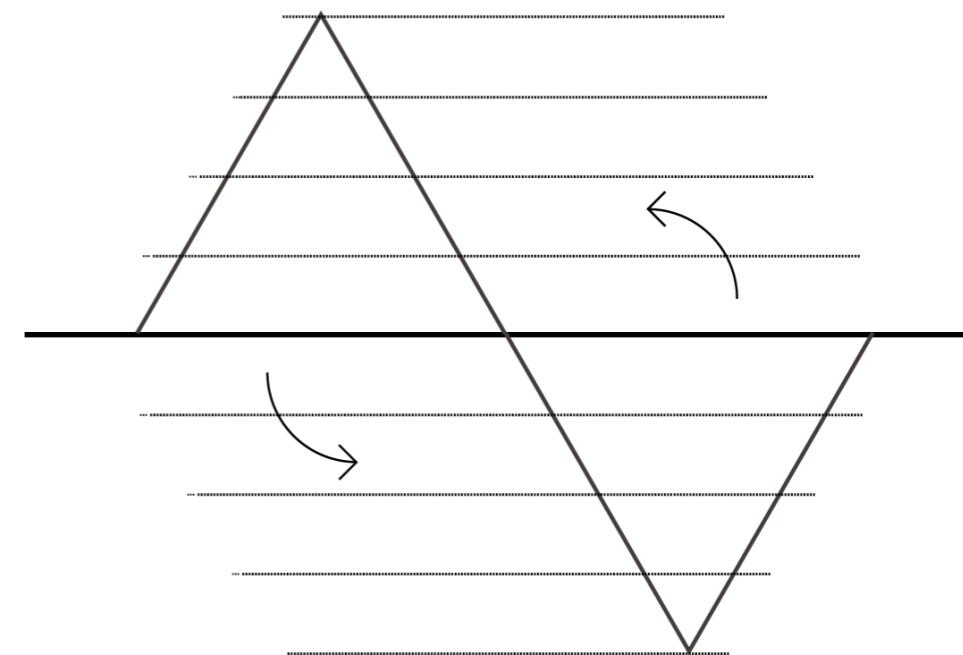
Aantal jongeren in Nieuw-West met schulden:	1900
Gemiddelde schuld:	E 7000,-

Explosieve toename aantal jongeren dat zich meldt bij schuldhulpverlening.

Totale jeugdwerkloosheid in NL:	14,1%
Autochtone jongeren 15-25 jaar in 2012:	9,8%
Niet-westerse jongeren 15-25 jaar in 2012:	28,4%

Maatschappelijke disbalans leidt tot onafhankelijke burgerinitiatieven. Zo zie je een golf van aandacht voor burgerkracht en burgerparticipatie. Deze initiatieven kunnen leiden tot meer balans.

Maslow herzien

PIRAMIDE VAN MASLOW OPNIEUW BEKEKEN

De MASLOW piramide gaat uit van de basisbehoeften die een mens nodig heeft om te leven. De vragen die wij ons stelden aan de hand van deze MASLOW figuur: Bestaat er een relatief 0-punt? Ziet het 0-punt er voor een ieder anders uit? Wat heeft een mens eigenlijk nodig om gelukkig te zijn? Daaruit is de interventie 'Ranking Happiness' ontstaan. In zelfgemaakte piramidevormige vragenlijsten werden mensen van diverse leeftijden, achtergronden en gender gevraagd om in 7 stappen aan te geven wat hen het meest gelukkig maakt, gevolgd door eenzelfde formulier maar dan met de vraag wat hen het meest ongelukkig maakt. Onze onderzoeksvraag was of 'geld of materieel bezit' deel zou uitmaken van de ranking. Deze niet wetenschappelijk uitgevoerde test bevestigde ons vermoeden. Na 25 geretourneerde invullijsten is het woord 'geld' eenmaal genoemd.

resultaten: (toppunt van geluk):

- spontane acties van vrienden
- friends & family
- mijn naasten liefde geven
- gevoel van zelfstandigheid
- zwanger zijn
- gevoel van eenheid ervaren
- vrijheid en harmonie
- liefde (6x)

- gezondheid
- kinderen (2x)
- vrijheid
- familie
- slapen met mijn eigen man

(toppunt van ongeluk):

- mensen om wie ik geef ongelukkig zien
- ruzie
- mensen die niet oprecht zijn
- on gezond zijn
- onrecht (3x)
- ongemak in sociale situaties
- overvraagd zijn
- ziekte en dood
- ziekte of verlies van een naaste
- de overheid
- stress
- haat
- bad hair day
- onverschilligheid

(ON)SCHULD PIRAMIDES

(On)schuld piramides zijn persoonlijke stapsgewijze analyses van hoe je in de schulden komt: van 'rood staan' tot in de illegaliteit belanden, gevolgd door een analyse van hoe je weer uit de shit komt. Hieraan hebben we parallel de 4 krachten van de Vajrasattva geplaatst, een eeuwenoud boeddhistisch reinigingsmodel. Dit model gaat uit van de intentie die je moet hebben om uit de problemen te kunnen komen, gevolgd door een aantal rituelen om gereinigd te worden.

KAN UIT ARMOEDE IETS MOOIS ONTSTAAN?

Een andere gedachte gaat uit van een koppeling van geluk aan de situatie die door velen als 'armoede' wordt bestempeld. Veel gerechten zijn uit armoede ontstaan, zo is het idee van de pizza dat restjes op een broodbord werden geplaatst, zodat je het bord zelf ook op kon eten en alles genuttigd werd. Enkele wereldberoemde voorbeelden:

Pizza

Blues - sigarenkistjes - gitaar

Kratstoel van Rietveld

COÖPERATIEF MODEL ALS ANTWOORD

De vraag die wij vanuit het onderzoek naar voren brachten is gerelateerd aan een groepsgewijze aanpak. Kan schuld weer lijm worden in onze maatschappij? Hoe maak je schuld weer zichtbaar? Het doorstaan van een collectief traject kan een antwoord op deze vraag zijn. In de huidige schuldhulpverleningstrajecten wordt vooralsnog uitgegaan van een individueel traject, waarbij een schuldenaar-schuldhulpverlener relatie een enige uitweg lijkt. De belangrijkste verschillen en voor- en nadelen:

Individueel traject:

- 1 op 1 relatie met schuldhulp, familie, schuldeisers, bank
- schuld ≠ lijm
- schuld hou je liefst voor je zelf
- grote kans op terugval
- schuldeiser en schuldenaar houden een onpersoonlijke relatie

Collectief traject:

- schulden gaan op een hoop
- schuld wordt gedeeld
- schuld wordt lijm, want collectieve verantwoordelijkheid
- beschermde omgeving

Deze twee acties leiden tot de oprichting van de Schuldencoöp, gebaseerd op het collectieve traject. De voordelen die de Schuldencoöp met zich meebrengen:

- verkrijgen van praktische en morele steun,
- jongeren gaan hun probleem vanuit een ander perspectief zien,
- delen van je problemen,
- groepsdruk / peer pressure,
- gezamenlijke leeromgeving,
- stimulans / prikkeling / actie,
- proactief en wervend,
- ondernemerschap.

Hoe kan een collectief traject in de praktijk gaan functioneren? Wat kan het voordeel zijn van een collectieve aanpak? Zijn er alternatieve financiële modellen te vinden uit andere tijden / (sub-)culturen die als basis kunnen dienen voor de schuldencoöperatie?

Op 26 februari presenteerden we in een publieke presentatie in de Waag onze ideeën voor de 'Schuldencoöp', een idee dat is ontstaan uit alle verkenningen van de eerste maanden van het project. Deze publieke hoorzitting vond plaats voor een vierkoppige jury (Jeanne van Heeswijk, Ton Korver en Erik Bähre, onder leiding van moderator Ellen ter Gast).

Voorafgaand aan de oprichting van een Schuldencoöp zullen twee acties plaatsvinden. We stellen voor:

actie 1: Reset in de 'hood'

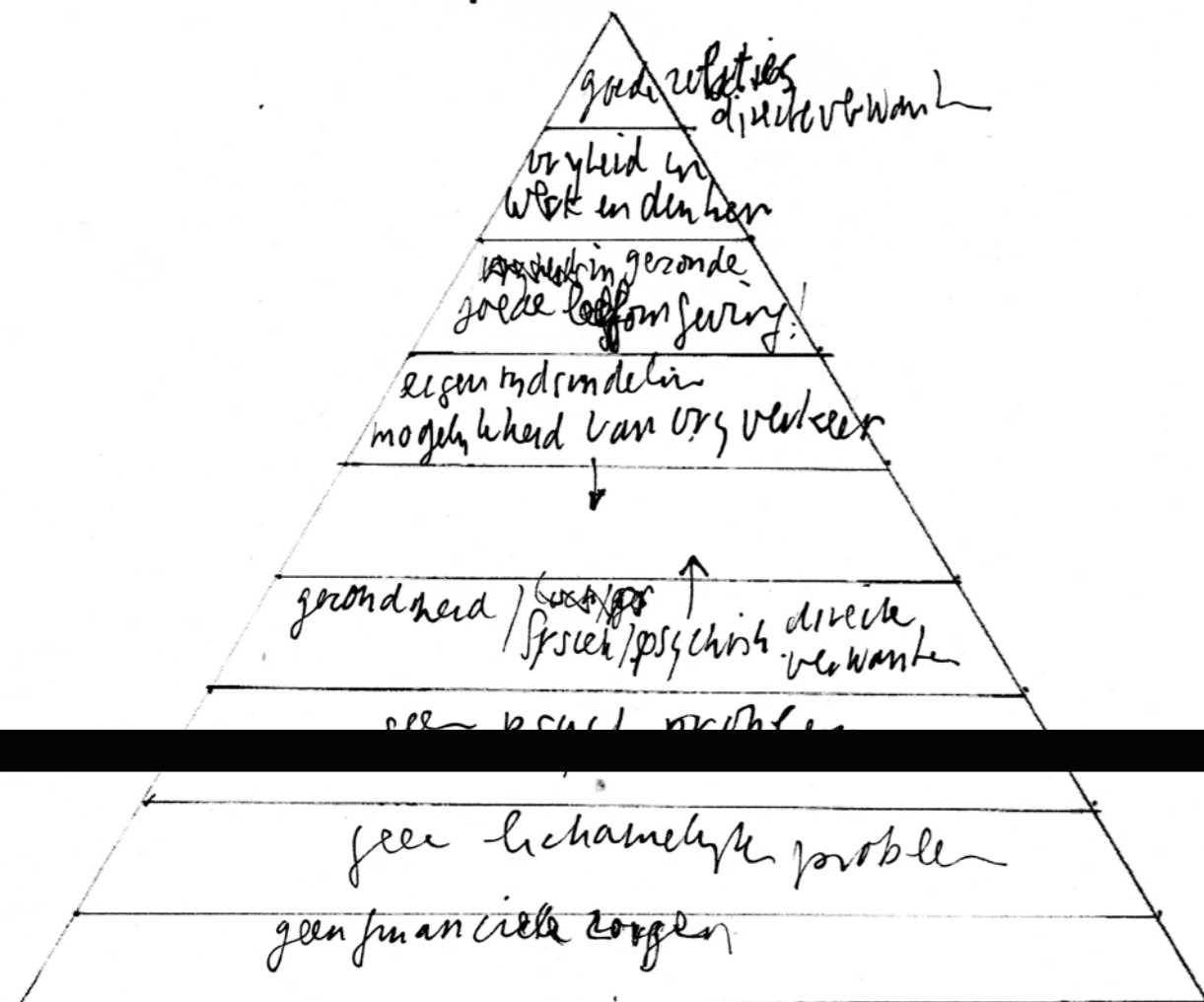
Een groepsinterventie waarbij jongeren met schuld en topbankiers gaan blinddaten, onder het motto: 'wat kun je van elkaar leren?'.

actie 2: CV van de toekomst

Het 'CV van de Toekomst' en sollicitatiebrief worden schuldpapieren, waardoor een Schuldencoöp vanaf de 0-lijn opgestart kan worden.

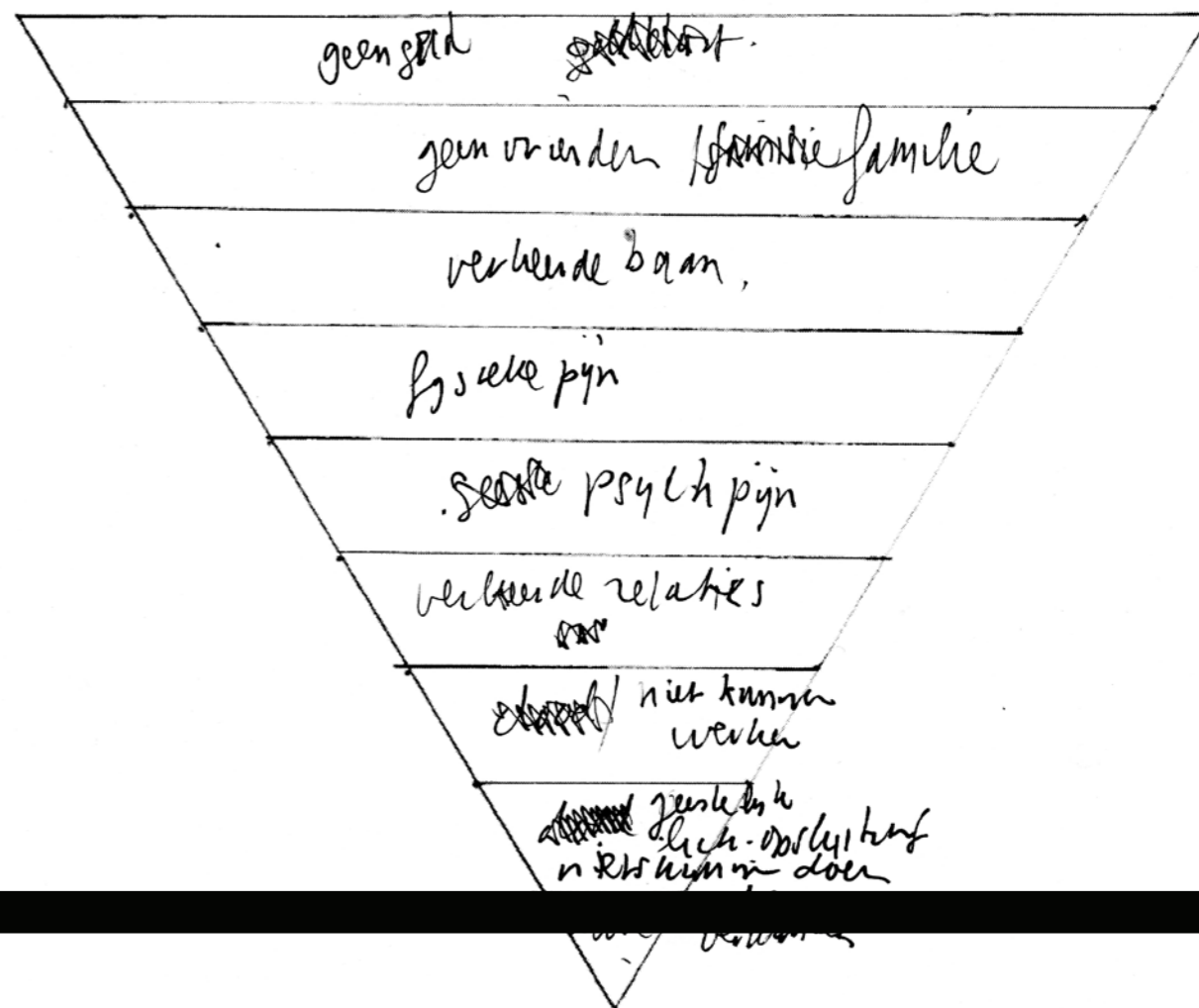
HAPPY

Vul in wat je het meest gelukkig maakt.
Plaats het belangrijkste bovenaan.

geslacht: m / v / anders

leeftijd: 59

Unhappy

Vul in wat je het meest ongelukkig maakt.
Plaats het belangrijkste onderaan.

geslacht: m / v / anders

leeftijd: 59

VAN EIGEN SCHULD NAAR COLLECTIEVE REFLECTIE

Na de eerste presentatie in de Waag wordt een nieuwe groep gevormd. Naast Ronald Boer, Saskia Jansen en Jonmar van Vlijmen hebben Erik Bähre, Tazuko van Berkel en Nikkie Buskermolen zich aan bij de groep aangesloten. Tijdens onze eerste bijeenkomst komen we tot de conclusie dat we voordat we vorm kunnen geven aan de Schuldencoöp, eerst meer over schuld, jongeren en sociale verhoudingen moeten weten. Wij willen onderzoeken hoe jongeren van een relatief kleine en onproblematische schuld steeds dieper in de schulden terecht komen? Zijn er bepaalde stappen of omstandigheden te herkennen waardoor schulden steeds problematischer worden? Heeft dat vooral te maken met het soort schuld, de maatschappelijke positie van de jongeren, persoonlijkheid, of het sociale netwerk dat schulden kan verergeren, maar ook verlichten?

De tweede vraag die wij ons stellen is waar het geld wordt geleend, waardoor deze jongeren in de schulden raken. Hoe ziet een leningverstrekker eruit? Tenslotte hebben wij het rationele keuzemodel dat impliciet ten grondslag ligt in het mainstream denken over economie aan wijsgerige reflectie en kritiek blootgesteld. Voor ons onderzoek hebben wij verschillende onderzoeksmethoden gebruikt: literatuuronderzoek, participerende observatie, ongestructureerde interviews, en wijsgerige analyse.

EIGEN SCHULD, DIKKE BULT?

Voor dit project hebben wij ons in eerste instantie gericht op jongeren met schulden uit achterstandswijken. Het doel van dit project moet een gedragsverandering van deze jongeren ten aanzien van het aan gaan van schulden bewerkstelligen. Het is cruciaal om in te zien dat de manier waarop het probleem geïdentificeerd wordt ("jongeren met schulden uit achterstandswijken") al meteen een voorgesorteerd pakket aan vooroordelen en vermeende oplossingen dicteert. Zo kan de weergave dat schuld met name problematisch zou zijn voor jongeren uit achterstandswijken stigmatiserend en onjuist zijn. Een gedragsverandering vragen van deze groep veronderstelt dat zij niet alleen financieel schulden hebben, maar dat ze zich ook moreel schuldig moeten voelen.

Maar schulden zijn overal en bijna iedereen heeft ze; de Nederlandse staat heeft schulden, voetbalclubs hebben schulden, huizenbezitters hebben schulden. Waarom zouden nu juist de jongeren die zich in een marginale positie bevinden zich ook moreel gezien schuldig moeten voelen? Een eerste stap in wetenschappelijke analyse die noodzakelijk aan ingrijpen vooraf moet gaan is de identificatie van het probleem: wat voor soort probleem is schuldenproblematiek? Op welk niveau speelt het? Hoe werkt schuld?

Het concept dat voor dit deel centraal staat is habitus, een begrip dat onderdeel is van de theorie van de Franse antropoloog Bourdieu over distinctie, ongelijkheid en klasse. Habitus is de belichaming van

vanzelfsprekendheden. Op het eerste gezicht heel persoonlijk, bijvoorbeeld je smaak is een onderdeel van de habitus, of je iets lekker vindt of prettig of ongemakkelijk. Dat is allemaal de habitus. Nu lijkt die habitus heel persoonlijk, dat is het natuurlijk tot op zekere hoogte, maar die is wel degelijk gestructureerd. De habitus wordt gestructureerd binnen een veld van drie soorten kapitaal (een soort macht): symbolisch kapitaal (ook wel cultureel kapitaal, je opleiding, kennis, zowel formeel opgedaan als informeel), economisch kapitaal (macht door geld en andere bezittingen) en sociaal kapitaal (macht die je hebt over anderen, de mogelijkheid om van of via anderen iets gedaan te krijgen).

Wij willen de habitus, de maatschappelijk gestructureerde gewoontes, van de jongeren onderzoeken om zo te zien hoe keuzes gestructureerd zijn door die machtsverhoudingen. Om dit te onderzoeken hebben wij een schuldtraining bijgewoond en zijn wij naar een middelbare school geweest.

De schuldtraining vindt plaats in Nieuw-West. Tijdens deze training wordt beoogt jongeren handvatten te geven om hun schuldproblematiek aan te pakken. Hoewel dit project wordt bestempeld als "jongeren met schuld" vinden wij dat de term jongeren wel erg ver is opgerekt. De meesten, veelal jonge mannen zijn rond de dertig jaar oud. De boodschap die tijdens deze bijeenkomst wordt overgebracht is dat deze mannen zelf verantwoordelijk zijn voor hun schuld en dat als ze niet snel actie ondernemen, hun schuld alleen maar groter zal worden. Van de korte gesprekken die we in het volle programma kunnen voeren valt het op dat de schulden al gauw hoger zijn dan 10 000 euro, maar vooral dat er achter deze schuld een verhaal zat waardoor

deze schuld was ontstaan. Om een voorbeeld te geven: één van deze mannen is na een jaar getrouwd te zijn geweest van zijn vrouw gescheiden. Zij had een opleiding gevolgd, was net afgestudeerd en had een studieschuld van 20.000. Omdat ze in gemeenschap van goederen zijn getrouwd kreeg hij de helft van de schuld van de rechter toegewezen: 10.000 euro. Hij zegt dat hij opzoek is naar werk. Hij vertelt dat hij al maanden werkeloos is. Doordat hij een strafblad heeft, komt hij nergens meer aan de bak. Het werk dat hij kan vinden is veelal tijdelijk. Zijn familie woont niet in Nederland en de meeste van zijn vrienden zijn ook werkeloos. Verder wil hij er niet over praten, hij schaamt zich.

Dit is uiteraard maar één voorbeeld, maar wat ook uit andere verhalen blijkt is dat het vaak een samenloop van omstandigheden is, en niet zozeer het ontbreken van rekenkundige vaardigheden. Wat ons daarnaast opvalt is dat schulden maar één van de vele problemen zijn waar deze mannen mee te maken hebben: werkeloosheid, criminaliteit en discriminatie. Het gaat hier duidelijk om een gemarginaliseerde groep, waarbij het zeer de vraag is of schuld hiervan een oorzaak is of een gevolg.

Voor het tweede deel van het onderzoek zijn wij naar een middelbare school gegaan waar veel leerlingen zitten die uit Nieuw West komen. Wij hebben de leerlingen gevraagd vijf foto's te maken van wat ze graag willen hebben. Het moet een soort verlanglijstje worden. Wij willen daarbij dat de scholieren hun mobiele telefoon als camera gebruiken, ook omdat de mobiele telefoon een belangrijke oorzaak van de schuld is. Tijdens dit onderzoek op

een middelbare school hebben wij Youssef ontmoet. Youssef is zestien jaar en zit in het derde jaar van het vmbo.

Op maandagochtend komt hij met veel kabaal het klaslokaal binnen, enigszins verbaasd om daar naast zijn leerkracht twee anderen te zien. Ongeïnteresseerd neemt hij plaats aan een tafel. Er gaan nog vijf andere jongens bij zitten, de andere helft van de klas gaat met de docent mee naar het naastgelegen lokaal om daar het economie tentamen wat een paar dagen later plaats zal vinden voor te bereiden.

"Waar zijn de foto's die jullie dit week-end zouden maken van alle spullen die jullie graag willen hebben? We hebben jullie toch voor het weekend gevraagd of jullie vijf foto's willen opsturen, zodat we die kunnen bespreken?"

Ze schudden allen onverschillig hun hoofd. Vergeten. Geen tijd. Geen zin. We besluiten het gesprek dan maar zonder foto's te voeren.

We vragen Youssef:

"Wat wil jij graag hebben?"

Met een keiharde stem antwoordt hij:

"1. Geld, 2. blote wijven, 3. cocaïne, 4. een huis en 5. een Bugatti."

De andere jongens vinden dit een grappig antwoord en gaan hierop verder.

Ze hebben duidelijk geen zin in een serieus gesprek. Voor een minuut of tien blijft de sfeer melig. We zeggen dat we de uitkomsten van ons onderzoek gaan presenteren en we vragen Youssef of we de vijf dingen die hij heeft genoemd (geld, blote wijven, cocaïne, huis en Bugatti) in de presentatie mogen noemen. Nee, het was een grapje. Hij gaat rechtop zitten en zegt dan minder luid:

"Maar een huis wil ik wel echt hebben."

Vanaf dat moment hebben we een serieus gesprek. We vragen Youssef op internet een plaatje te zoeken van het huis dat hij graag wilde hebben. Tot onze grote verrassing typt hij als zoekopdracht "eengezinswoning". Een twee-onder-een kap nieuwbouwwoning met tuin in een doorsnee straat is het plaatje dat hij uitkiest. Daar zou hij graag willen wonen. Weg uit zijn flat in Nieuw-West, weg van de vierde verdieping, naar een gewoon huis. De andere jongens knikken. Een jongen zou het liefst in Turkije gaan wonen, de anderen hebben geen plaats in gedachten maar zo een huis moet het worden. We praten verder en reflecteren op de opdracht, de foto's die ze moesten maken, maar ook over wat ze later willen worden. Youssef's droom is om profvoetballer te worden. Hij realiseert zich dat dit niet zo waarschijnlijk is, dus heeft hij ook al nagedacht over een plan B: bankier. Hij kent niemand die bankier is en hij zou er graag een willen ontmoeten. Waarom? Om hem vragen te stellen, allerlei vragen te stellen. Al pratende wordt Youssef steeds enthousiaster over het ontmoeten van een bankier. Als dat toch zou kunnen...

HET WARE GEZICHT

De tweede deelvraag richt zich op het gezicht van de bank. Nog niet zo lang geleden had de bank een fysiek gezicht. Om geld te lenen moest je meestal een bankgebouw in en sprak je met een medewerker van die bank. Maar intussen is het loket onzichtbaar geworden en heeft zich verplaatst. Geld lenen doe je nog maar zelden direct bij de bank. Wij willen die nieuwe gezichten van de bank onderzoeken. Ten eerste willen we onderzoeken hoe schulden worden gemaakt bij winkels. Vaak wordt geld geleend bij het afsluiten van een telefoon abonnement om zo een nieuwe telefoon 'gratis' te krijgen, of als men een scooter koopt op afbetaling, of een televisie die je koopt met 'uitgestelde betaling'. Het loket van de bank is niet meer in de bank zelf, maar is, vrijwel onzichtbaar, in de winkel gezet. Hoe gaat dat in zijn werk, hoe zien deze loketten er uit en hoe worden mensen overgehaald om schulden te kopen? Ten tweede, is er het virtuele loket op je mobiel of via je computer in de huiskamer. Hoe ziet dat ware gezicht van de bank er uit? Consumentenkrediet wordt vaak niet bij de bank geleend, maar via allerlei online tussenpersonen. Wat is het gezicht van de tussenpersonen zoals de Wehkamp, voorschotje.nl of de comfortcard website? Hoe wordt het ware gezicht van de bank gepresenteerd, of wordt dit ware gezicht verborgen door termen als 'gratis inbegrepen' en 'consumentenfinanciering'? Het lijkt erop dat de woorden als 'lenen' en 'krediet' verborgen worden. Bovendien, welke levensstijl wordt er via deze sites gepromoot? Hoe ziet het leven van de gelukkige lener er volgens de kredietverstrekkers uit? Wij vermoeden dat het nieuwe gezicht van de bank een grote rol

speelt in de dramatische toename van consumentenschulden. Wat verbergt het nieuwe gezicht van de bank, en welke praktijken worden gebruikt om jongeren in de schulden te steken? Als we dat weten kunnen wij het ware gezicht laten zien. Welke immorele en misschien zelfs illegale praktijken vinden er plaats bij het afsluiten van leningen? Is het echt zo dat minderjarigen gemakkelijk geld kunnen lenen voor consumptie? Welke taal wordt gebruikt om te verhullen dat het om leningen, om schulden gaat en is er een betere en eerlijkere taal te vinden die duidelijk maakt wat er gebeurt? Schulden zijn een maatschappelijk probleem en de institutionele kant van schulden moet daarom ook onderzocht worden. Schulden zijn immers niet alleen het gevolg van verkeerde keuzes, maar ook van ongelijke machtsverhoudingen en de mogelijkheid om mensen voor de gek te houden en voor te liegen.

Het nieuwe gezicht van de bank, en de immorele en misschien zelfs illegale praktijken die zich daar voordoen, willen wij op twee manieren onderzoeken. Ten eerste, door mensen op te roepen om hun ervaringen met ons te delen. Die ervaringen worden allemaal geanonimiseerd. Het gaat ons immers om het blootleggen van structuren en processen die bijdragen aan de schuldenproblematiek, niet om shaming en blaming. Wij willen met mensen praten die ervaringen hebben met het nieuwe loket van de bank. Hebben mensen ervaren dat een loket eigenlijk functioneert als een kredietdealer voor minderjarigen? Hebben mensen ervaren dat ze bij het loket voor de gek zijn gehouden en dat het ze niet duidelijk was wat voor schuld ze aangaan? Wij willen op verschillende manieren mensen bereiken: via ons eigen netwerk, via een blog op www.leidenanthropologyblog.nl en ook door mensen

bij Arti op te roepen om met een van ons te praten. Daarnaast zullen wij de taal analyseren die gebruikt wordt in de folders, websites, en ander promotiemateriaal: hoe wordt de schuld en de voorwaarden waaronder die wordt aangegaan gepresenteerd, of wordt dit juist verborgen? Wat ons is opgevallen is dat een schuld niet wordt verkocht in termen van schuld; lenen en afbetalen, maar met de taal van kansen en mogelijkheden: "wij helpen u om uw dromen te verwezenlijken." Als je een lening afsluit dan ga je tegenwoordig niet meer naar een loket van een bankgebouw, maar naar een virtueel loket: een onzichtbaar loket in de winkel waar je je telefoon abonnement koopt en je je toestel "gratis" krijgt; een onzichtbaar loket waar je een scooter koopt op afbetaling, een televisie met "uitgestelde betaling"; een onzichtbaar loket in je huiskamer als je klikt op de website van Voorschotje.nl of Comfort Card.

Met het loket zijn ook de relaties onzichtbaar geworden.

Wie is de schuldeiser? Bij dit soort consumentenkrediet is dat niet de bank, maar schuilen er allerlei online tussenpersonen in het onzichtbare loket. Schuld is letterlijk uit het zicht verdwenen. Als je schuld als iets getalsmatig en anoniems ziet, maak je het relationele onzichtbaar. Je maakt onzichtbaar dat schulden niet alleen het gevolg van verkeerde individuele keuzes zijn, maar ook van, bijvoorbeeld, ongelijke machtsverhoudingen en misleidende informatie. Je onttrekt aan het zicht dat ook schulden over relaties gaan, door schuld te anonimiseren en mensen onpersoonlijk te maken en te isoleren in uitzichtloze schaamte.

LESSEN IN GELUK: ARISTOTELES

De derde deelvraag luidt: wat zou Aristoteles van ons wereldbeeld vinden? Momenteel bestaat het idee dat mensen hun keuzes maken aan de hand van het rationeel keuzemodel. Het rationeel keuzemodel gaat ervan uit dat alle mensen, als ze maar genoeg kennis hebben, in principe rationeel handelen: als mensen maar genoeg kennis van zaken hebben zullen ze die afwegingen en beslissingen maken die het snelst en het meest efficiënt naar onze uiteindelijke doelen leiden en het gelukkigst worden. Dit is, volgens Aristoteles, een arm wereldbeeld met een armoedige conceptie van wat geluk inhoudt. Geluk wordt gelijkgesteld aan het (vergankelijke) genot dat voortkomt uit verzadiging van behoeften, aan alles hebben. Aristoteles verstaat onder "geluk" of "het goede leven" niet zozeer een geestesgesteldheid (als genot of plezier), maar een kwaliteit van leven. Overleven is een kwestie van de ware necessities tot je beschikking hebben: eten, drinken, een dak boven je hoofd, gezondheid, veiligheid en familie. Goed leven is niet meer van al deze dingen hebben (je hebt maar 1 huis nodig, beperkte hoeveelheid eten en drinken etc.), maar een soort kunst of vaardigheid van leven, een skill. Goed leven gaat niet over hebben, maar over zijn. Over een leven dat je op de juiste manier leidt, bijvoorbeeld door gezonde sociale relaties te onderhouden en toe te komen aan karaktervorming en zelfontplooiing.

Gezonde sociale relaties, karaktervorming en zelfontplooiing klinken als idealistische luxe die niet iedereen zich zal kunnen veroorloven. Maar vaak

BIJPINNEN
wat extra geld nodig

Met de wehkamp.nl balansrekening kun je vanaf 150.- geld bestellen. Je regelt dit online.

Zo weet je gelijk hoeveel geld je kunt bestellen en wordt je geldbedrag na goedkeuring op je privérekening gestort.

GELD BESTELLEN

staan deze zaken (of voorbeelden ervan) wel bovenaan in de Maslowpiramides die door mensen in fase 1 van dit project zijn ingevuld. We weten eigenlijk vaak wel wat we belangrijk vinden. Alleen het praten en denken over hoe afwegingen in het dagelijkse leven is verarmd. Heroriëntatie op wezenlijke doelen (sociale doelen zoals vriendschappen, persoonlijke doelen zoals iets doen waarmee je je kunt identificeren, bv. talentontwikkeling) neemt het accent op consumptie weg: je kunt je persoonlijke en sociale identiteit op hele andere manieren vormgeven, bv. door samen te sporten, muziek te maken, te praten. Goed leven is een skill, eigenlijk een soort topsport omdat het goede leven, en gelukkig zijn, niet zomaar een kwestie van "uitvoering" van een rationeel plan is, van rechtlijnig vasthouden aan een principe. Goed leven is geen calculus. Goed leven en een gelukkig mens zijn bestaat uit wikken en wegen, uit omgaan met onzekerheden en twijfel en uit afwegingen maken een vaardigheid waarin je naarmate je het meer doet steeds beter wordt. Jongeren hebben vaak een diep besef van waarden, maar vinden het moeilijk om zich daarover uit te spreken als het over henzelf gaat. Anderen adviseren kunnen ze vaak heel goed. Wij willen gesprekstechnieken ontwikkelen waarin oriëntatie en reflectie op en discussie over waarden ook voor jongeren toegankelijk gemaakt wordt. Een mogelijkheid is om in groepsgesprekken jongeren "beslissingen" voor anderen kunnen laten maken of elkaar laten vragen "wil je dit wel echt?", "vind je het dit wel waard?". Daarmee creëer je de ruimte om in discussie te gaan over waarden. Verruim het nadenken over schulden en biedt een soort training in het maken van afwegingen. Het voorkomen van (te grote) schulden is misschien niet zozeer een kwestie van rechtlijnig aan het juiste principe ("nooit

meer uitgeven dan je hebt") vasthouden, maar wikken en wegen, soms misschien wel een beetje, meestal liever niet.

Misschien werkt de vergelijking met een dieet: als elk koekje een doodzonde is is het veel om er een alles-of-niets-zaak van te maken en te ontsporen; de kunst is om er evenwichtig in te worden en te snappen dat je koekjes over het algemeen niet nodig hebt, maar dat je best kan beslissen dat je het heel ongezellig vindt om op je eigen verjaardag geen taartje te eten; tegelijk kies je dan ook weer niet meteen het grootste stuk. Wikken en wegen tussen wat je wel en niet moet willen is een deel van de kunst van het leven, en dat is een kunst waarin je, volgens Aristoteles, elke keer dat je een afweging maakt steeds beter in wordt.

De Schuldencoöp kan het stigma wegnemen en de jongeren laten zien dat zij toevallig een kwetsbare groep zijn maar dat ze geen losers zijn. Ze zijn niet alleen maar "dom" of "onverstandig". Ze zijn onderdeel van een samenleving die als geheel moreel ondergestimuleerd wordt. Wij willen ook nagaan welke verschillende modellen er zijn die kunnen worden gebruikt. De Schuldencoöp is er voor jongeren, maar we willen nagaan of het wenselijk en mogelijk is om ook andere mensen die schulden hebben, of voor financiële instellingen werken, in de Coöp kunnen meedoen. Om inzichtelijk te maken dat we in dit opzicht allemaal even "arm" zijn zou in een Schuldencoöp groepsgesprekken gehouden kunnen worden waarbij juist ook mensen uit de financiële wereld betrokken worden, mensen die heel slim en rationeel zijn in het benaderen van de vraag "hoe benader ik wat ik wil", maar geen

handen en voeten kunnen geven aan de vraag "waarom wil ik wat ik wil" en "wat moet ik willen?".

Een mogelijkheid die we hier willen onderzoeken is om de samenstelling van de Coöp te heroverwegen door een ruimere categorie aan "schuldenaars" samen te brengen. Niet alleen jongeren met een "domme" schuld, maar ook anderen met een sociaal meer geaccepteerde of gelegitimeerde schuld (studieschuld, hypotheek!) of zelfs met mensen die geen "zichtbare schuld" hebben, maar moreel "arm" en ondergestimuleerd zijn: mensen uit de financiële wereld, mensen die rationeel zijn in het benaderen van de vraag "hoe bereik ik wat ik wil", maar evenmin handen en voeten kunnen geven aan de vraag "waarom wil ik wat ik wil" en "wat moet ik willen".

Om dit filosofisch uitgangspunt te kunnen vertalen naar de praktijk hebben wij een gesprek gehad met filosoof Henk Oosterling. Henk Oosterling is filosoof aan de Erasmus Universiteit Rotterdam; vanuit zijn diverse wijsgerige interventies en maatschappelijke projecten (Pact op Zuid, project Bloemhof) heeft hij veel ervaring met de doelgroep waarmee wij begonnen zijn: jongeren uit achterstandswijken. Tijdens dit gesprek benadrukt Henk Oosterling dat als we jongeren als doelgroep kiezen, wij hen in ieder geval een platvorm moeten geven waar zij de regie in handen hebben.

Daarbij is het belangrijk dat deze jongeren opereren op een schaal waarin zij de verantwoordelijk kunnen nemen en de consequenties van hun eigen handelen kunnen overzien. Dit kan door deze jongeren in te zetten bij projecten waarin zijzelf actief de regie in handen krijgen; daarbij is

het cruciaal dat zij gerespecteerd worden in hun (zeer beperkte) autonomie, maar tegelijkertijd ook uit hun comfort zone worden gehaald ("ga nou niet met ze rappen of street art doen").

In het gesprek is ook gebleken dat de doelstellingen van de Schuldencoöp veel raakvlakken hebben met projecten van Oosterling: een van zijn speerpunten is basisschoolleerlingen en vmbo-jongeren onderwijzen in media literacy, d.w.z. ze weerbaar maken in hun omgang met "middelen", waaronder naast communicatieve media ook middelen als "geld" vallen. Oosterling deelt onze observatie dat het huidige middelbare economie-onderwijs hier fundamenteel in tekort schiet.

VAN RATIONELE ECONOMIE NAAR RELATIONELE ECONOMIE

Naar mate ons onderzoek vordert wordt er een ding steeds duidelijker: schuld gaat in de eerste plaats over ongelijkheid. Hoe komt het bijvoorbeeld dat we anders aankijken tegen een schuld opgelopen door een te duur telefoonabonnement dan tegen een hypotheek? Waar komt onze hiërarchie van schulden vandaan? Waar komen onze morele oordelen over schulden vandaan, als een schuld alleen maar een kwestie is van een individu dat niet kan rekenen? Wij willen graag een andere kijk uitproberen. Economie is namelijk mensenwerk. Economie is samenleving en cultuur, iets dat mensen maken door interacties met elkaar aan te gaan – niet alleen als ze naar de bank gaan, maar ook als ze trouwen, als ze elkaar informatie toevertrouwen of juist misleiden. Economie gaat over relaties: goede relaties en slechte relaties, gelijkwaardige relaties en machtsverhoudingen. Daar komt de hiërarchie van schulden vandaan: morele oordelen over schulden komen voort uit het feit dat economie bestaat in interacties tussen mensen. Met onze Schuldencoöp willen wij het relationele van de economie weer zichtbaar maken. Wij wilden dat de lijm die ons aan elkaar bindt zichtbaar wordt zodat we kunnen kijken of we deze ten goede kunnen gebruiken.

Als het gaat om de aanpak van sociale ontwrichting en armoede in Nederland staan gemeenschappen centraal. Denk bijvoorbeeld aan de Vogelaarwijken. Ook hier geldt dat de manier waarop het probleem gesteld wordt meteen een voorgesorteerde oplossing dicteert. De Vogelaarwijken passen in een lange

traditie waarvan het uitgangspunt is: als problemen zich in een buurt concentreren, dan moeten ze ook aangepakt worden op het niveau van de buurt. Woningbouwcoöperaties, gemeentelijke instanties, politie, kerken, moslim-organisaties, en buurthuizen, buurt-regisseurs, ondernemersverenigingen moeten allemaal samen werken om "de problemen in de wijk" op te lossen. Vooral het werk van Robert Putnam, zijn boek *Bowling Alone: The Collapse and Revival of the American Community* (New York 2000), en zijn benadering van sociaal kapitaal vormt op dit moment de ideologische ruggengraat van deze benadering. Putnam werd niet voor niets de "Balkenende fluisteraar" genoemd. Maar het feit dat bepaalde problemen zich concentreren in een buurt betekent niet automatisch dat de oplossing ook binnen een wijk of buurt gezocht moet worden.

Gemeenschappen klinken romantisch en ideaal, maar er is een schaduwzijde. Een gemeenschap kan onderdrukkend zijn: hechte banden tussen mensen, strong ties, zorgen voor allerlei verplichtingen die knellend kunnen zijn en die bovendien ongelijkheden tussen mensen kunnen versterken. Met beleid dat actief sociale relaties in een buurt versterkt en de ontwikkeling van strong ties stimuleert loop je het risico allerlei bestaande ongelijkheden, zoals genderverhoudingen, in stand te houden en te versterken. Uit het onderzoek van Erik Bähre naar spaar- en krediet-groepen in Zuid-Afrika blijkt dat gemeenschappen natuurlijk zorgen voor geborgenheid en onderlinge hulp, maar de gemeenschapsbanden worden ook als knellend en beperkend ervaren en kunnen zelfs bron van agressie en geweld worden. Ook minder ver van huis, bij ontwikkelingen binnen Nederland in de afgelopen eeuw zien we

voorbeelden van knellende gemeenschapsbanden: mensen wisten niet hoe snel ze de kerkelijke gemeenschappen moesten verlaten toen de staat alternatieve vormen van onderlinge hulp aanbood. Men voelde zich bevrijd uit hun gemeenschappen van strong ties. Dit is de reden dat wij zijn afgestapt van ons idee om in de Schuldencoöp alle schulden op één hoop te doen. Door schulden letterlijk te delen, maak je een toch al marginale groep ook nog eens onderling afhankelijk van elkaar. Dit lijkt ons onverstandig.

De buurtgerichte aanpak is geen zaligmakende oplossing. Problemen worden niet minder als beleid zich richt op kleine gemeenschappen waarbinnen onderlinge relaties versterkt worden. Zo blijkt uit het SCP-rapport *Statusontwikkeling van wijken in Nederland 1998-2010* (November 2012) dat het statusniveau van de veertig Vogelaarwijken ondanks actief gemeenschapsvormend beleid niet vooruit zijn gegaan. Werkelijke oorzaken van schuldproblematiek liggen buiten de buurt.

Door je bij de aanpak van problemen te richten op strong ties in de buurt kan je uit het oog verliezen wat de werkelijke oorzaken van bepaalde problematiek zijn. Schulden hebben bijvoorbeeld hun oorzaak niet in de buurt. Schuldproblematiek is onlosmakelijk verbonden met wereldeconomie, met de manier waarop banken en andere financiële instellingen functioneren en hoe zij zich verhouden tot de staat en tot consumenten. Schuldproblematiek gaat voor een belangrijk deel over de relatie die mensen met grote schulden hebben met banken, overheid en andere instituties. Als je je op de buurt richt verlies je deze wederzijdse

afhankelijkheden uit het oog en ga je problemen die niets met kleine gemeenschappen of buurt te maken hebben wel als zodanig definiëren. De vraag die wij ons stelde is of je daarmee niet bijdraagt aan stigmatisering: je maakt de jongeren tot "dommeriken", die moeten worden opgevoed en moeten leren met geld om te gaan. Als dat de oplossing is, en als het probleem steeds bij individuele jongeren die "niet kunnen rekenen" ligt, hoe kan het dan dat schulden een wereldwijd probleem zijn?

Communities of strong ties stimuleren een "respectcultuur".

Als beleid zich actief richt op communities of strong ties kan het een bepaalde cultuur stimuleren die niet per se wenselijk is. In zijn boek *'In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio'* (New York 1995) laat Philippe Bourgois zien hoe jonge drugsdealers in arme wijken in de VS voortdurend bezig zijn met het verwerven van aanzien en respect. Hoe krijg je respect in deze gemeenschap? Door je agressief te gedragen, je petje achterstevoren op te zetten, met het kruis van je broek over je knieën te lopen en je assertief te gedragen. Daarmee win je "respect" op straat en zonder respect heb je daar geen leven. Maar deze respectcultuur houdt je gevangen. Als je met deze opvattingen van respect een baan zoekt en gaat solliciteren kun je het wel vergeten; dan werkt deze manier van omgang averechts en versterkt ze je positie in de marge. Hoe kom je hieruit? Hoe kom je uit je buurt?

Hoe maak je kennis met een andere manier van omgang zonder meteen in hiërarchische verhoudingen, zoals tussen hulpverlener en klant, politie

en burger, terecht te komen? Hier is een ander soort lijm voor nodig, de fijne lijm van de weak ties, de draadjes waarmee we een netwerk kunnen weven dwars door alle gemeenschappen en buurten heen. Het soort lijm waardoor er contact ontstaat tussen Youssef en een bankier.

SCHULD ALS LIJM: EEN NETWERK VAN WEAK TIES

In je leven ga je heel veel verschillende soorten banden aan met anderen. Er zijn de strong ties, hechte banden die je onderhoudt met bijvoorbeeld je familie en je vrienden. Hechte banden heb je met mensen met wie je veel tijd samen hebt doorgebracht, lief en leed deelt en solidair bent op basis van wederzijds vertrouwen. Je doet dingen voor elkaar en je maakt je gezamenlijk verantwoordelijk. Strong ties zijn ook de banden die je het gevoel geven dat je bij een groep of gemeenschap hoort.

Aan de andere kant van het spectrum zijn er de bureaucratische relaties die je aangaat met instituties; deze relaties zijn onpersoonlijk en maken iedereen officieel gelijkwaardig. Tussen deze twee uitersten zijn er weak ties. Mark Granovetter laat in "The Strength of Weak Ties" zien dat deze banden weliswaar minder hecht en intiem zijn dan de strong ties die je met je vrienden of familieleden hebt, maar dat ze één belangrijk voordeel hebben: het zijn banden met mensen buiten je eigen belevingswereld. Mensen met wie je strong ties onderhoudt (familie, vrienden, buurtgenoten) zitten vaak in dezelfde situatie als jij. Zij hebben geen toegang tot nieuwe informatie die nuttig voor jou kan zijn als je bijvoorbeeld werkeloos bent. Hoe vind je een baan als je niemand kent met een vaste baan? Mensen buiten je belevingswereld kunnen in dit soort situaties wél nieuwe informatie aanleveren: Een Community of Weak Ties.

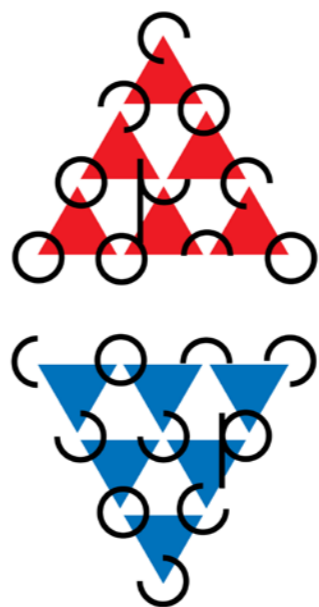
De Schuldencoöp is een Community of Weak Ties, een gemeenschap waar verschillende werelden met elkaar in contact kunnen komen. Richard Sennett beschrijft in Together (London 2012) hoe samenleven met mensen uit andere belevingswerelden een skill is die we tegenwoordig onvoldoende beheersen, een vaardigheid die we nader moeten ontwikkelen. De Schuldencoöp kan hier een rol in spelen. De Coöp is een "broker" tussen werelden: tussen de anonieme bureaucratie en de knellende en beperkende strong ties. In plaats van de klassieke "broker", de deurwaarder die vooral deuren komt sluiten, is de Coöp een plek waar deuren een beetje opengaan en waar je toegang krijgt tot de wereld voorbij je buurt. De Coöp wordt de plek waar Kevin in gesprek raakt met Alette die in een buurt woont waar Kevin ook graag wil wonen en waar hij ontdekt dat Alette eigenlijk een veel grotere schuld heeft. De Coöp wordt een plek waarin economie weer over relaties gaat en waar je kennis maakt met andere belevingswereld, met een andere manier van omgang, zonder meteen in andere hiërarchische verhoudingen verstrikt te raken.

Hoe gaan wij dit aanpakken? Bij de Schuldencoöp kom je in aanraking met personen en partijen die je in het dagelijks leven nooit zou ontmoeten of tegenkomen. De Coöp is een omgeving die in onze huidige maatschappij niet bestaat: het is niet je familie, je wijk, de structuren waar je je toch al in bevindt. De Coöp is een omgeving die ruimte biedt aan contacten, contact met lotgenoten, of juist mensen met een heel andere sociaaleconomische achtergrond en met heel andere problemen. Vanuit deze luwte, weg van de

reguliere omgeving, kun je inzichten krijgen die wellicht leiden tot een nieuwe kijk op je eigen financiële situatie, maar die ook ruimte biedt voor discussies. Deze omgeving wordt vormgegeven door de input van mensen die zich aansluiten en inzetten voor de Schuldencoöp binnen een online platform. Door het starten van de Facebookpagina (<https://www.facebook.com/#!/Schuldencoop>) van de Schuldencoöp is er al de eerste opzet voor een omgeving waarbij iedereen zich kan aansluiten en waarmee we actieve betrokkenheid willen creëren. De Facebookpagina is de online vestiging van de Schuldencoöp: een luwte waar ruimte is voor kruispunten van ontmoeting, waar mensen hun vragen en verhalen over hun financiële situatie kunnen bijdragen, en hun ideeën en skills kunnen doneren.

Maar we gaan ook offline. We willen ook een "echte" fysieke plek maken waar een Community of Weak Ties tot stand kan komen. De Coöp zal in verschillende omgevingen en netwerken zoeken naar nieuwe verbindingen waarmee we inzichten verwerven over de schulden- problematiek in onze maatschappij. We denken aan een Coöp waarin allerlei activiteiten kunnen plaatsvinden met verschillende netwerken, uit verschillende belevingswerelden: om te beginnen samenwerkingsactiviteiten (voetballen, koken), maar ook meer reflectieve activiteiten (mensen elkaar laten interviewen over elkaars werelden, mensen "gelukspiramiden" laten invullen en het gesprek met elkaar laten aangaan, "analyseer je portemonnee"). Met zo'n soort Coöp krijgen deelnemers een ander soort inzicht in economie en financiën, namelijk een relationeel inzicht, en krijgen ze de mogelijkheid om iemand te ontmoeten die ze in het dagelijks leven nooit zouden

Let op! Geld lenen maakt lijm.

Sta sterk, sluit je aan bij de community van weak ties.
www.facebook.com/schuldencoop

HET VERVOLG

Van schuld naar schuld; een rondleiding in de economie

Naast dat wij na afloop van het project 'Jongeren en Schuld' vele nieuwe inzichten hebben verkregen, is ons ook de samenwerking tussen verschillende disciplines goed bevallen. Wij hebben daarom besloten om ons idee van een Schuldencoöp een vervolg te geven. Schuldenproblematiek heeft een globale omvang gekregen waar de hedendaagse economische theorieën geen antwoord op hebben. Dit is geen puur academisch vraagstuk, het begrijpen van economische processen is cruciaal voor het verkregen van zelfbegrip, sociale competenties en veerkracht voor alle burgers. Tijdens de Amsterdam Schuldentour delen mensen met verschillende achtergronden persoonlijke verhalen over schuld op locatie. Dit kan zijn:

"dit is de plaats waar ik mijn scooter op krediet heb gekocht"

"dit is mijn huis waar ik in 2008 een hypotheek voor heb gekregen".

Door het uitwisselen van ervaringen met schuld zullen mensen hun begrip van de economie verruimen. De verhalen worden gedocumenteerd op grote plattegronden in de publieke ruimte (bijvoorbeeld op metrostations) door middel van QR-codes. De schuldentour beoogt de menselijke maat terug te brengen in de economie en in beeld te brengen waar economie nu eigenlijk

over gaat: sociale relaties. Daarnaast willen wij overdragen dat schuld niet alleen getallen zijn, maar persoonlijke verhalen. Tot slot willen wij tijdens deze tour economie concreet maken door verhalen een plaats te geven in de infrastructuur van de stad. Het doel van de Schuldentour is om weak ties bewerkstelligen tussen participanten die geen sociaal netwerk delen, maar die elkaar wel toegang kunnen geven tot informatie van buiten hun netwerken. De schuldentour en schuldenplattegrond zullen begrip van de economie, veerkracht en participatie van de inwoners van Amsterdam vergroten. Op dit moment zijn wij op zoek naar partners om dit project te implementeren.

BIBLIOGRAFIE

- ° Bähre, Erik, "Reluctant Solidarity: Death, Urban Poverty, and Neighbourly Assistance in Urban South Africa," *Ethnography* 8.1 (2007), 33-59 (zie ook: <http://www.erikbaehre.nl/publications>)
- ° Bourdieu, Pierre, *La distinction. Critique sociale du jugement*, (Paris 1979).
- ° Bourgois, Philippe, *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*, (New York 1995).
- ° Granovetter, Mark, "The Strength of Weak Ties," *American Journal of Sociology* 78 (1973), 1360-80.
- ° Knol, Frans, *Statusontwikkeling van Wijken in Nederland 1998-2010. Rapport Sociaal en Cultureel Planbureau*, (Den Haag 2012).
- ° Putnam, Robert, *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, (New York 2000).
- ° Sennett, Richard, *Together. The Rituals, Pleasures and Politics of Cooperation*, (London 2012).

